

KİTAP TANITIMI/BOOK REVIEW

Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi 1206/3 Numarada Kayıtlı
El Yazması Eser
Bakara 2/212. Ayetin Tefsiri

Burhan BALTACI*

Bu çalışmamızda Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi 1206/3 nu.da kayıtlı Bakara 2/212. ayeti tefsir eden el yazması eser incelenecektir. Katalog verilerine göre eserin ismi “Risâle fî tefsîri kavlihî Teâlâ: zuyyine lillezîne keferû'l-hayâtu'd-dunyâ” (رسالة في تفسير قوله تعالى زَيْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا) şeklinde yer almaktadır. Eser, 27b-31a varaklar arasında yer almaktadır. Risalenin yazarı hakkında katalogda “Eserin müellifi bir önceki eser ile aynıdır” ifadesine rastlanmaktadır. Önceki eser 1206/2 numarada kayıtlı “Risâle fî Tefsîr-i Kavlihî Teâlâ: men ‘amile sâlihan min zekerin ev unsâ ve huve mu’minun” isimli, Nahl 16/97. ayet hakkında kaleme alınmış olan risaledir. Katalogda bu eserin müellifi Şeyhzâde Muhammed Es’ad olarak belirtilmektedir (Fajic, 1991, III, 311.) 1206/2 nu.da yer alan eser hakkında yapmış olduğumuz çalışmada, “Şeyhzâde Muhammed Es’ad” olarak yer alan müellifin, Osmanlı vakanüvisi ve Takvîm-i Vekâyi‘ nâzırı Sahaflar Şeyhizade Mehmed Es’ad Efendi (1789-1848) olma ihtimalini değerlendirmiştik (Baltacı, 2019, 270). Katalog bilgilerine göre eser, 1259/1843 tarihinde Kadı ‘Abdulkâdir b. Muhammed Emîn tarafından nesih hattıyla istinsah edilmiştir. Dili Türkçedir. (Fajic, 1991, III, 311.)

* Prof. Dr. Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, baltaci@kastamonu.edu.tr, ORCID:0000-0001-5990-7131.

Atfı/Cite as: Baltacı, B. (2019). Kitap Tanıtımı: Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi 1206/3 Numarada Kayıtlı El Yazması Eser. Dini Araştırmalar, 22(56): 503-506
DOI: 10.15745/da.655344

Eserin konusu her ne kadar Bakara 2/212. ayetin tefsiri olarak belirtilse de ayette yer alan “زَيْنٌ” kelimesinin failinin/öznesinin “Allah mı, insan mı” olduğu meselesidir. Bu konu açıklığa kavuşturulurken çeşitli müfessirlere atıflar yapılmakta, farklı ayetlerden deliller getirilmektedir. Eserde müellif ismi olarak “Es’ad” ismi yer almakla beraber müstensih ismi yer almamıştır. Katalogdaki bu bilgi eserin de içerisinde yer aldığı risalelerin ortak müstensihi olarak kitabın ferağ kaydından edinilmiş olabilir. 1259 tarihinde yazıldığına dair ifade vr. 31a’da yer almaktadır. Ferağ kaydında eserin 17 Şevval 1258 yılında tamamlandığı, 26 Muharrem 1259 Salı günü ise Arapça tetimme (sonuç) bölümünün tamamlandığına dair bilgi bulunmaktadır (vr. 30b-31a).

Eserin konusu Bakara 2/212. ayetin ilk kelimesinin tefsiridir. Ayet, “زَيْنٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ” “وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ” ve meali “İnananlarla alay ederek inkâra sapanlar dünya hayatının çekiciliğine kapıldılar. Ama Allah’tan korkanlar onlardan kıyamet gününde üstün olacaklardır. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.” şeklindedir. Eser Besmele ile başlamaktadır. “en-Nakîb el-Fakîr Es’ad der ki...” şeklinde devam etmektedir. Müellif “fâliku’l-isbâh” (Enam 6/96) ayetinin feyzinden ve Kadî Beydâvî’nin (685/1286) yazdıklarından istifade ederek söze başladığı belirtmektedir (vr. 27b). Ardından eski Türkçe ibare ile ayetin tefsiri yapılır. Girişte yer alan metni, Beydâvî’nin *Envâru’t-tenzîl*’indeki tefsir metni ile karşılaştırdığımızda (Beydâvî, 1998, I, 135) onun geniş izahlı bir çevirisi olduğunu tespit ettik (vr. 27b-28a). Beydâvî, tefsirinde özetle, Bakara 2/212. ayette yer alan ve meçhul olarak zikredilen “زَيْنٌ” kelimesinin failinin, yani dünya hayatını güzel gösterenin Allah olduğu hususunu vurgulamaktadır. Eserin devamında, Kemalpaşazâde’nin (940/1534) Beydâvî’ye itirazları yer bulur (vr. 28a-28b). Bu itirazlarında Kemalpaşazâde, “زَيْنٌ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالُهُمْ” ayetini delil olarak kullanır. (Nahl 16/63, Naml 27/24, Ankebut 29/38 ayetlerde ortak cümle.) Dilbilimsel açıklamalar ile fâil-i aslî ve fâil-i kelâmî ayrımı gibi çeşitli izahlardan sonra Kemalpaşazâde, “Kâdî Beydâvî hata etmiş ve delilinde isabet etmemiştir.” cümlesiyle açıkça müfessir Beydâvî’nin görüşünü yanlış olduğu fikrini ileri sürmektedir (vr. 28a-29b).

Müellif, Kemalpaşazâde’nin Beydâvî’ye itirazlarının ardından Beydâvî’yi destekleyen ve Kemalpaşazâde’yi eleştiren görüşlerine delilleriyle yer vermektedir. (vr. 29b vd.) Müellif, Allah’ın ve şeytanın amelleri güzel gösterdiğine dair ayetlerin varlığını delil olarak sunar. Allah’ın fail olduğu ayete Neml 27/4, şeytanın fail olduğu ayete yukarıda metnine yer verdiğimiz Nahl

16/63, Naml 27/24 ve Ankebut 29/38’de yer alan cümleyi örnek olarak verir. Bunlarla beraber -konumuz olan 2/212. ayette olduğu gibi- müphem (kapalı) bırakılan ayetler de vardır (vr. 28b-29a).

Müellif, Zemahşerî’nin (538/1144) *el-Keşşâf* tefsirinde verdiği bilgiler ile Beydâvî’nin tefsirini de karşılaştırmaktadır. Zemahşerî’nin Mu’tezile mezhebinin düşünce dünyasına uygun olarak ayeti tefsir ettiğini, Beydâvî’nin ise Ehl-i Sünnetin görüşleri doğrultusunda ayetin tefsirini yaptığını vurgulamaktadır. Müellif, yaptığı kıyaslamada Beydâvî’nin görüşlerini desteklemekte ve onu haklı çıkarmak için gayret göstermektedir (vr. 29a). Ona göre, Hicr 15/39. ayet gibi, “tezyin” kelimesinde şeytanın fail olarak açıkça yer alması onun asli fail olduğunu göstermez. Çünkü müellife göre, şeytanın iş ve eylemleri yaratamayacağı açıktır. Nisa 4/76. “إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا” (Şüphe yok ki şeytanın planı (tuzağı) daima zayıftır) ayetinde şeytanın planının zayıf olduğu ifade edilmiştir. Eğer şeytan bir şey yapmaya muktedir olsaydı onun yaptığı zayıf olarak nitelendirilmezdi (vr. 29b-30a).

Müellif bu ayetteki tezyin filini gerçekleştirenin kim olduğunu araştırırken ayetten hareketle genellemelere giderek küfür (kâfir olma) ve dalalet dahi olsa her filin yaratıcısının (halikin) Allah olduğu, gerçekleştirenin (kasibin) ise kul olduğu şeklindeki Ehl-i Sünnet inancını doğru bulmaktadır. Maturîdî mezhebi anlayışını destekler mahiyette açıklamalar yapmaktadır (vr. 30b).

Eser, kitabın yazılışı hakkında bilgi verilen ferağ kaydı ve Arapça bir tetimme (sonuç bölümü) ile sona ermektedir. Yukarıda eser hakkında bilgi verirken ifade ettiğimiz gibi, eserin 17 Şevval 1258 yılında yazıldığına, 26 Muharrem 1259 Salı günü ise Arapça tetimme (sonuç) bölümünün tamamlandığına dair ferağ kaydı bulunmaktadır (vr. 30b-31a). Arapça sonuç bölümünde konuyu toparlama sadedinde Kuşeyrî’nin (465/1072) *Şerhu esmâillâhi’l-husnâ* isimli eserinde “Melik” ismi hakkında verilen bilgilerden özet sayılabilecek bir paragraf müellifin görüşlerini destekler mahiyette alıntılanmıştır (Kuşeyrî, 1986, 73). Alıntıdan özetleyecek olursak; “Allah’ın Melik sıfatının kökünde yaratma sıfatı ile alakalıdır. Bu yüzden hakikatte Melik olan sadece Allah’tır. Kul için melik sıfatı kullanıldığında ise bu mecazidir.” (vr. 31a). Bu alıntı ile ifade edilmek istenen husus; eserin konusu olan 2/212. ayetteki “güzel gösterme/tezyin eyleminin failinin/öznesinin Allah olduğu; bazı ayetlerde şeytan için kullanılmasının ise mecazi olduğunun ispatlanmasıdır.

Eser katalogda her ne kadar Bakara 2/212. ayetin tefsiri olarak ifade edilse de ayetteki “زَيْنٌ” “cazip kılındı, güzelleştirildi, süslendi” kelimesinin öz-

**506 • SARAYBOSNA GAZİ HÜSREV BEY KÜTÜPHANESİ 1206/3 NUMARADA
KAYITLI EL YAZMASI ESER**

nesi hakkında Beydâvî'nin verdiği bilgilerin doğruluğunun ispatına yönelik ilmi bir risaledir. Eserde Beydâvî'den, Kemalpaşazâde'den, Zemahşerî'den ve Kuşeyrî'den müellifin görüşlerini desteklemek veya eleştirmek için alıntılar yapılmıştır. Tefsirde, diğer ayetlerden, dilbilimin verilerinden ve kelimelerin ilmine dair bilgilerden de istifade edilmiştir. Başlangıçta Beydâvî'nin tefsiri üzerine haşiye izlenimi veren bu risale bütün olarak değerlendirildiğimizde kaynak olarak kullanılabilecek özgün ve ilmi bir eserdir.

Kaynaklar/References

- Baltacı, B. (2019). Kitap Tanıtımı: Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi 1206/2 Nu.Da Kayıtlı El Yazması Eser. Dini Araştırmalar, C.22, S.55: 269-273.
- Beydâvî, N. (1998). Envaru't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl, Beyrut: İhyâi't-turâsi'l-'Arabî.
- Fajčić, Z. (1991). Katalog Arapskih, Turskih i Perzijskih Rukopisa, Sarajevo.
- Kuşeyrî, A. (1986). Şerhu esmâillâhi'l-husnâ, Beyrut: Dâru Âzâl.